

«Οι συγγραφείς πρέπει να είμαστε στρατευμένοι»

Media: ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ **Page:** 49,72-73 **Published at:** 20-09-2025
Author: **Surface:** 1729.91 cm² **Circulation:** 9000
Subjects:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑ
ΣΩΤΗΡΙΟΥ

«Οι συγγραφείς πρέπει να είμαστε στρατευμένοι»

Πώς έζησαν, αν έζησαν,
όσες ψυχές σμίλεψαν τις
στοές των ορυχείων της
Κύπρου; Η βραβευμένη
Κύπρια πεζογράφος δίνει
μιλιά στις αόρατες ζωές των
μεταλλωρύχων

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Σαν να μην ήταν ορατοί αυτοί οι άνθρωποι

Με αφετηρία ένα αποσιωπημένο επεισόδιο της κυπριακής κοινωνικής ιστορίας στον 20ό αιώνα, η βραβευμένη Κύπρια πεζογράφος Κωνσταντία Σωτηρίου, στο μυθιστόρημά της «Η κεφαλή του Τσάτσουερθ», σχολιάζει τις «αόρατες ζωές» του τότε και του τώρα, συνομιλώντας έμμεσα με τον επίσης πεζογράφο Γιάννη Μακριδάκη, ενώ παράλληλα προβληματίζεται και για τα πρόσωπα του σύγχρονου ρατσισμού

ΤΗΣ ΜΙΚΕΛΑΣ ΧΑΡΤΟΥΛΑΡΗ

«[...] Και ύστερα που πέρασαν αυτά τα χρόνια και δεν υπήρχε τίποτε άλλο να θγάλουν, ύστερα που στέγνωσαν τα πάντα και δεν είχε άλλο να εκμεταλλευτεί η Εταιρεία, και τους ανθρώπους, και τη γη, και το χώμα, η Εταιρεία έφυγε και αφήκε ετούτη τη μεγάλη τρύπα στο χώμα, τη σκαμμένη τη γη, το μεταλλείο που το μετέφερε πάνω και δεν ήταν πια υπόγειο αλλά πάνω στη γη. Αφήκε τούτον τον μεγάλο τον λάκκο, την τρύπα που ήρθε και γεμίσε νερό». Ήταν νερό μολυσμένο από τα μέταλλα, κόκκινο. «Δεν έμεινε τίποτα ζωντανό μέσα στη λίμνη, δίπλα της λίμνης, γύρω της λίμνης».

Είναι η φωνή της Κύπριας πεζογράφου Κωνσταντίας Σωτηρίου στο πιο πρόσφατο μυθιστόρημά της, «Η κεφαλή του Τσάτσουερθ» (Πατάκης 2025). Εκατόν τριάντα έξι σελίδες γροθιά στο στομάχι, καθώς περιγράφει από τα μέσα και από τα κάτω τις παράπλευρες απώλειες της εξορυκτικής δραστηριότητας μεταλλευμάτων στην Κύπρο κατά τον περασμένο αιώνα, καθοριστικές για μια γενιά και για τους απογόνους της. Και ενώ η Σωτηρίου μιλά για την κατεστραμμένη υγεία του «ζωντανού-νεκρού» παππού της που έσκαβε στα μέσα του 20ού αιώνα στις γαλιρίες του μεταλλείου στην Πάφο και πέθανε από πνευμονοκονίαση πριν πατήσει τα 40, ενώ μιλά για τη διαλυμέ-

νη οικογένεια της γιαγιάς της που μαζί με τις άλλες γυναίκες «που είχαν άρρωστους αντράδες» χρειάζονταν να δουλεύει από το χάρμα εργατρία στους δρόμους της Λευκωσίας για να ζήσει τρία παιδιά – «δεν είχαν μηχανές τότε, και ζύμωσαν το τσιμέντο στο χώμα με το φτυάρι»– ενώ θυμίζει την κοινωνική εκμετάλλευση μιας ολόκληρης γενιάς από μια αγγλική εταιρεία που εμπορευόταν σιδηροπυρίτη, μέχρι που τελικά αποχώρησε αφήνοντας δεκάδες θύματα πίσω της, ενώ τα ακούμε όλα αυτά, είναι σαν η συγγραφέας, μιλώντας για την Κύπρο, να μας αφυπνίζει και για το τι κινδυνεύει να γίνει στο μέλλον στη Χίο, σε επίπεδο υγειονομικό και κοινωνικό.

Σαν να ενώνεται η φωνή της με εκείνη του Χιώτη συγγραφέα Γιάννη Μακριδάκη, που από πέρσι χτυπά συναγερμό για τον διεθνή διαγωνισμό που έχει προκηρύξει η ελληνική κυβέρνηση σχετικά με μια πολύ μεγάλη επένδυση με αντικείμενο την εξόρυξη αντιμονίου από τη Βόρεια Χίο.

Στις 19 Αυγούστου 2025, μετά τις εκτεταμένες φωτιές στη ΒΔ Χίο που απείλησαν σοβαρά το χωριό του Μακριδάκη, τη Βολισσό, και το χωράφι του, εκείνος έγραφε χαρακτηριστικά στο facebook: «Ζούμε ανάμεσα σε 70.000 στρέμματα καμένης γης. Η θάλασσα ξεβράζει κάρβουνα. Τα ξημερώματα ξυπνάμε από τη μυρωδιά του καμένου, που γίνεται πιο

© ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ

Η βραβευμένη Κύπρια πεζογράφος Κωνσταντία Σωτηρίου φωτίζει την άγνωστη ιστορία των μεταλλωρύχων στην Κύπρο και τις αόρατες ζωές που οι σύγχρονες κοινωνίες περιφρονούν. Εδώ, έξω από το Παρθεναγωγείο Φανερωμένης στο κέντρο της παλιάς Λευκωσίας

έντονη με την υγρασία της νύχτας. Κι όμως. Είναι πολύ καλύτερα ακόμη κι έτσι. Παρά να ζούσαμε ανάμεσα σε 64.000 στρέμματα τοξικού μεταλλείου που θα βγάζει από τη γη αντιμονιή. Που θα γεμίζει τη θάλασσα τοξικά λύματα από την επεξεργασία του αντιμονίου. Που δεν θα έχουμε νερό ούτε να πιούμε, ούτε να ποτίσουμε τα φυτά και τα δέντρα μας. Που θα μας ξυπνάει τις νύχτες η πνευμονοκονίαση. Η μαυρίλα της φωτιάς θα φύγει. Η τοξικότητα όμως του μεταλλείου θα μείνει για γενιές των γενιών. Η γη θα γίνει στέρφα, για πάντα θανατερή».

Δεν είναι τυχαίο ότι ο κορυφαίος συγγραφέας Τζον Λε Καρέ σημείωνε ότι μετά το 1989 ο Ψυχρός Πόλεμος δεν τελείωσε, αλλά μετατοπίστηκε στην Αφρική με επίκεντρο την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της και τη σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ φαρμακευτικών εταιρειών, που, όλα μαζί, καλλιεργούν μια ανθρωπιστική κρίση. Μάλιστα ο ίδιος διακινδύνεψε να ταξιδέψει εκεί, προκειμένου να αποτυπώσει όσα δεν λένε οι πολιτικοί, και έτσι προέκυψαν τα καιρία και σκοτεινά μυθιστορημάτα του «Ο επίμονος κηπουρός» το 2001 (εκδ. Bell 2008, μτφρ. Μαρ. Ζαχαριάδου) και το «Τραγούδι της ιεραποστολής» το 2006 (εκδ. Bell 2010, μτφρ. Ν. Καλιτζής). Δεν ήταν ο μόνος. Υπάρχει πράγματι μια μαχητική οικο-πολιτική λογοτεχνία στη διεθνή σκηνή που καταφέρνει να λειτουργήσει αφυπνιστικά. Την

Σαν να ενώνεται η φωνή της με εκείνη του Χιώτη συγγραφέα Γιάννη Μακριδάκη, ο οποίος από πέρσι χτυπά συναγερμό για τον διεθνή διαγωνισμό που έχει προκηρύξει η ελληνική κυβέρνηση σχετικά με μια πολύ μεγάλη επένδυση με αντικείμενο την εξόρυξη αντιμονίου από τη Βόρεια Χίο

καλλιεργούν με τα μυθιστορημάτα τους ανήσυχοι συγγραφείς όπως η Μάργκαρετ Ατγουντ, ο Ρίτσαρντ Πάουερς, η Άνι Πρου κ.ά., και μπορούμε να πούμε ότι διασταυρώνονται μαζί τους τόσο η Κωνσταντία Σωτηρίου με το καινούργιο της βιβλίο όσο και ο Χιώτης Γιάννης Μακριδάκης με αρκετά από τα δικά του. Εκείνος γεννήθηκε το 1971, σπούδασε Μαθηματικά και τα πεζογραφήματά του κυκλοφορούν από τις «Εκδόσεις της Έστιας». Εκείνη γεννήθηκε το 1975, έκανε τουρκικές και μεσανατολικές σπουδές στην Κύπρο και μεταπτυχιακά στο Ηνωμένο Βασίλειο, εργάζεται στο Γραφείο Τύπου της Προε-

Η «Κόκκινη Λίμνη» με το τοξικό νερό από το παλιό μεταλλείο σιδηροπυρίτη στην Κύπρο έκρυβε μακάβρια μυστικά

Οι πολίτες της Χίους διαδηλώνουν έξω από το Δημαρχείο την ώρα που συνεδριάζει το Δημοτικό Συμβούλιο με θέμα τις εξορύξεις αντιμινιού στο νησί

δρίας της Κυπριακής Δημοκρατίας και τα σύντομα μυθιστορήματά της κυκλοφορούν από τις Εκδόσεις Πατάκη.

«Επιλέγω να μιλώ για τα θύματα»

Η Σωτηρίου ανήκει στην πρώτη γενιά που μεγάλωσε «μετά την εισβολή» στη Βόρεια Κύπρο και η ματιά της δεν είναι εθνοκεντρική, αλλά κριτική και πολιτική. Σκέφτεται αλλιώς. Δεν προσπαθεί να επουλώσει το «τραύμα» όπως η προηγούμενη γενιά των Κύπριων συγγραφέων. Αναζητά το «από πού ξεκίνησε το κακό», «γιατί φτάσαμε ως εκεί» και για να φωτίσει το «μετά» που αφορά και τη δική της γενιά, δίνει τον λόγο στις γυναίκες. Φαίνονται τσακισμένες, αλλά έχουν ψυχική δύναμη, αγωνι-

Ο Χιώτης συγγραφέας και γεωργός Γιάννης Μακριδάκης (πάνω) χτυπά συναγερό για τις προγραμματισμένες εξορύξεις αντιμινιού στη ΒΔ Χίο

στικότητα και είναι ξύπνιες. Βλέπει τη διαλυμένη προσωπική ζωή τους, την γκρεμισμένη καθημερινότητά τους, την ευνοχισμένη τρυφερότητά τους, τα ταπεινά όνειρά τους που εξανεμίστηκαν, τις διακοινοτικές σχέσεις που κάποτε λειτουργούσαν. Στην τριλογία της «Η Αισέ πάει διακοπές» (2015), «Φωνές από χώρα» (2017), «Πικρία χώρα» (2019) κεντά στην αφήγησή της την κυπριακή ιδιόλεκτο με τα ελληνικά και στέκεται στα συντρίμια της συμβίωσης Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων – μιας συμβίωσης που προσπαθούσε να ισορροπήσει και διαρκώς υπονομευόταν πολιτικά. Μετά το 1974, το κουφάρι του άλλοτε εμβληματικού και πολυτελούς ξενοδοχείου «Ledra Palace» επάνω στην Πράσινη Γραμμή είναι η απόδειξη. Και το βραβευμένο μυθιστόρημά της «Brandy sour» (Κρατικό Βραβείο Κύπρου 2022) μας το υπογραμμίζει.

Στην «Κεφαλή του Τσάτσγουερθ», το σύντομο μυθιστόρημά της του 2025, η Σωτηρίου προχωρά βαθύτερα στο παρελθόν, συνδέοντάς το με το σήμερα. Και, ετούτη τη φορά, θίγει ειδικότερα και το ταξικό, κοινωνικό ζήτημα. Κοιτάζει τα χρόνια της Αγγλοκρατίας, εστιάζοντας στην περίοδο 1925-1960 που η Κύπρος ήταν επίσημα «αποικία του Στέμματος». Από εκεί και ο τίτλος του νέου βιβλίου της, ο οποίος παραπέμπει σε έναν Αγγλο ευγενή που «έσωσε» από το σκάμμα το κεφάλι ενός αρχαίου αγάλματος του Απόλλωνα... παίρνοντάς το μαζί του! Αλλά τους Κύπριους εργάτες κανέναν δεν τους έσωσε. Κανέναν δεν τους σύστησε έστω να χρησιμοποιούν ένα βρεγμένο μαντίλι για να μην καταπίουν τόση σκόνη. Πενήντα τρεις μεταλλωρύχοι από 18 ως 45 χρόνια πέθαναν τη δεκαετία του 1950 από πνευμονοκονίαση. Και πέρασαν χρόνια πολλά μέχρι η αγγλική εταιρεία που εκμεταλλευόταν το λατομείο να εγκατα-

λείψει τις υπόγειες γαλαρίες, οπότε το σκάψιμο να γίνεται πλέον με δαγκάνες από επάνω προς τα κάτω. Μέχρι που έφυγαν οι Εγγλέζοι, και απέμεινε εκεί μια τρύπα με τοξικά κατάλοιπα που γέμισε νερό φαρμακωμένο. Αλλά ούτε τότε ακολούθησε κάποια κάθαρση. Καμία αποζημίωση δεν δόθηκε στις οικογένειες των εργατών. Σαν να μην ήταν ορατοί αυτοί οι άνθρωποι. Και η πραγματικότητα αποκαλύφθηκε ακόμα πιο σκοτεινή.

Το 2019 εντοπίστηκαν στη λεγόμενη «Κόκκινη λίμνη» τα πτώματα από πέντε μετανάστριες και δύο παιδιά τους που, όπως αποδείχθηκε αργότερα, είχαν βιαστεί και δολοφονηθεί από ένα μέλος της κυπριακής κοινωνίας, έναν άντρα που σήμερα είναι καταδικασμένος σε ισόβια. Ομως, ως αφηγήτρια, η Σωτηρίου δεν στέκεται στη δικαστική περιπέτεια. Την προβληματίζει η κοινωνία που διαδέχτηκε την κοινωνία των παππούδων της. Και πίσω από τη βιτρίνα της ευμάρειας, των «χρυσών διαβατηρίων» και του

υπερτουρισμού, επισημαίνει νέες παθολογίες: ρατσισμό και ξενοφοβία. Αφιετηρία της είναι η Φιλιππινέζα Λάνι Λανίλι που βοήθουσε την ανήμπορη πια γιαγιά της, ώσπου την παράτησε κι έφυγε κρυφά μια νύχτα. Για να χτίσει μια δική της ζωή; Για να μεταναστεύσει σε άλλη χώρα; Με αυτή την αφορμή η συγγραφέας προχωρά στο σήμερα, για να αναστοχαστεί ένα φαινόμενο πανευρωπαϊκό: τις νέες μεταναστευτικές ροές, τις τύχες των φτωχότερων από τους φτωχούς, των πιο απελπισμένων και τα σημερινά πρόσωπα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. «Επιλέγω να μιλώ για τα θύματα», μου σχολιάσει.

Εδώ, ο προβληματισμός της Κωνσταντίας Σωτηρίου για τις ζωές που ούτε είχαν ούτε έχουν ειδικό βάρος στα μάτια της Πολιτείας διασταυρώνεται με τη σκληρή κριτική της διάσημης Αμερικανίδας κοινωνικής ανθρωπολόγου Τζούντιθ Μπάτλερ, η οποία πρώτη έχει μιλήσει για τις ζωές που σαν να μην δικαιούνται ούτε καν έναν θρήνο («Frames of war. When is Life Grievable», εκδ. Seagull 2009).

Η Σωτηρίου δεν μιλά θεωρητικά, αλλά με τον τρόπο της λογοτεχνίας δείχνει ότι θέλει να καταλάβουμε. Καλλιέργει την προφορικότητα, χρησιμοποιεί με μαστοριά τις επαναλήψεις, τη βροχή των συνωνύμων, δίνει φωνή στη σιωπηλή ζωή των γυναικών, πλέκει την αγωνία με το παράπονο, με τον θυμό και τη λαχτάρα, και ό,τι θέλει να πει, το λέει υπαινικτικά. Έχει ισχυρό πολιτικό κριτήριο και ανατινάζει τα πολιτικά ή ιστορικά κλισέ (λ.χ. σχολιάζει τον ρόλο της ΕΟΚΑ που σκότωνε Εγγλέζους αλλά και αριστερούς). Και ίσως αυτή ακριβώς η προσέγγιση να είναι το κλειδί που κινητοποιεί το αναγνωστικό κοινό. «Αναζητώ τις παθολογίες κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων. Οι συγγραφείς πρέπει να είμαστε στρατευμένοι».

Ο προβληματισμός της Σωτηρίου για τις ζωές που ούτε είχαν ούτε έχουν ειδικό βάρος στα μάτια της Πολιτείας διασταυρώνεται με τη σκληρή κριτική της διάσημης Αμερικανίδας κοινωνικής ανθρωπολόγου Τζούντιθ Μπάτλερ, η οποία πρώτη έχει μιλήσει για τις ζωές που σαν να μην δικαιούνται ούτε καν έναν θρήνο